

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Preceptoriu[m] Domini Gotscalci Hollen de ordine Heremitarum sancti Augustini

Hollen, Godescalcus

Nurmberge, 1521

VD16 H 4471

Sabbata sanctifices.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30748

Ecti genua causa orōnis nisi q̄s ex deuotio-
ne facere velit excepta cōsecratione ep̄oz
vbi cōsecrans ⁊ cōsecratus genua flectere
debent. Ideo p̄cipit̄ omnib⁹ ch̄rianis q̄ ta-
li die debent audire missaz. vtz de p̄se. di.
j. c. Missas dñica die secularib⁹ totas au-
dire sp̄ali ordine p̄cipimus. Ita vt añ bñ-
dictionē sacerdotis egredi pp̄s non presu-
mat. Quod si fecerit ab ep̄o publice cōfunda-
tur. Vbi dicit̄ glosa q̄ cōtra p̄ceptū faciūt q̄
diebus dñicis non audiūt integrā missam
nisi aliq̄ sp̄alis necessitas cogat. Sed de-
ceres: hoc p̄ceptū cogit nisi seculares. Er-
go clerici ⁊ religiosi p̄nt nō audire missam
integram. Respōdet̄ negādo cōsequentiā.
Quicquid em̄ p̄fectionis sp̄ualis seculari-
bus p̄cipit̄: hoc in susceptione sacri ordi-
nis: vel in ingressu religionis cleric⁹ vel re-
ligiosus quasi in mandato recipit. Nam die-
bus dñicis sacerdotes specialiter debent
celebrare. vtz de p̄se. di. ij. c. Quotidie eu-
charistia accipere nec laudo nec vitupero:
om̄ibus tñ dñicis diebus cōicandū esse ex-
hortor. **T**ertio est dies magne trāquilli-
tatis ⁊ indulgentie. Idē em̄ p̄ceptū quod
olim dabatur de die sabbati ⁊ de eius cele-
bratione ecclia nunc p̄cepit de die dñica
Unde dixit dñs Exo. ij. Memēto vt diem
sabbati sanctifices. Sex em̄ dieb⁹ operaberis
⁊ facies oia opa tua: septima aut̄ die sab-
batū dñi dei tui est. Non facies in ea omne
opus nec tu nec filius tuus ⁊ c. Ista om̄ia
nunc sunt celebranda ⁊ obseruanda in die
dominica: quē nobis celebrē fecit christus
qui in illa resurrexit. Et licet ab omni ope-
re sit abstinendū: potissime tñ abstinendū
est a carnalibus operationibus. Nam vt
deduct̄ p̄t̄ ex statutis patruz dieb⁹ dñicis
nō dñt fieri balneatiōes cōmessatiōes tri-
pudia ⁊ choristatiōes ⁊ c. Vñ in canōne de
confe. dist. iij. c. puenit. Recitat̄ papa q̄ ci-
ues romani p̄posuerūt corā eo p̄dicationē
quorūdā q̄ in suis p̄dicatiōib⁹ dixerūt: q̄ in
dieb⁹ dñicis nullus debeat balneare. Rñ-
det̄ papa dicēs. Si p̄ luxuria ⁊ voluptate
in illa die dñica lauari appetit hoc fieri:
nec reliquo die concedimus. Si aut̄ p̄ ne-
cessitate corpis hoc nec die dñico prohibe-
mus. Ex qua auctoritate p̄tz grauit̄ pec-

care om̄es illos qui nō p̄pter necessitatem
corporis: sed potius causa voluptatis ad
balneum currunt quocūq̄ etiā die feriali ⁊
sp̄ialr̄ oēs religiosi multuz peccant. Nam
Aug. in regula. Lauacrū corpis cū necessi-
tas cogit minime deneget. Sine ḡ necessi-
tate nō est balneandū sed p̄ necessitate. Di-
cit Eusebius lib. v. histo. ecclie. ca. j. q̄ serui
ch̄ri qui habitabāt Aienne ⁊ Lugduno vr-
bib⁹ scripserūt fratrib⁹ cōmoratib⁹ i alia p̄-
secutionē quā patiebant̄ i gallia. Lonque-
sti em̄ fuerūt q̄ eis phibeat̄ domoz in ha-
bitatio: deide vsus balneaz. Et ista ē grā-
matica Eusebij. Dicit em̄ Eusebius li. iij.
ca. xliij. de btō Joāne euāgelista: q̄ cū ap̄d
ep̄hesum balnea lauandi grā fuisset ingres-
sus: ⁊ vidisset ibi cherinthum hereticū ext-
lit̄ cōtinuo ⁊ discessit nō lot⁹ dicēs. Fugia-
mus hinc ne ⁊ balnea ipsa corruant in qui-
bus cherinthus lauat̄ veritatis inimicus.
Ex quib⁹ patet q̄ sanctis licitū fuit intrare
balnea. **Q**uarto est dies iocunditatis ⁊
letitie. Ideo nemo debet ieiunare die dñi-
ca. vtz de p̄se. dist. iij. c. Ieiuniū dñice diei
⁊ q̄nte ferie nemo celebrare debet: vt inter
ieiuniū ch̄rianoz ⁊ gētiliū ⁊ veraciter cre-
dentū ⁊ infideliū atq̄ hereticoz vera et
non falsa discretio habeat̄. Itē ibidē. c. ne
quis ieiunet die dñica. Rō huius est: q̄ die-
es dñica dies leticie est. Sed ieiunabilis
dies: est dies tristicie. Si ḡ quis vellet iei-
unare in die dñica vellet q̄ dies leticie fie-
ret dies tristicie.

Sabbata sanctifices.

Primi peccantes cōtra illud p̄ceptū
sunt qui manualiter aliqd̄ operant̄
in diebus dominicis ⁊ alijs diebus
festiuis. Contra quos dicit̄ Exo. xx. Memē-
to vt diem sabbati sanctifices. i. diui-
no cultui totaliter applices de diuinis bñ-
ficijs meditando: ⁊ deo gr̄as agēdo. Sex
em̄ diebus opaberis illa que sunt necessa-
ria p̄ vita humana sustentanda. Septima
aut̄ die sabbatū dñi tui est. Nō facies in ea
om̄e opus. Illa etiā que necessaria p̄ victu-
erant: non fuit licitum coquere vel parare
vtz Exod. xvj. ⁊. xx. Nec tu nec filius tu-
us ⁊ ancilla tua ⁊ iumentū tuū ⁊ aduena
id est gētilis cōuersus ad ritū iudeoz. Rō
S iij

Preceptum Tertium

E hulus sequit: qz in sex dieb⁹ fecit de⁹ celuz
z terram mare z oia q̄ in eis sunt: in septi-
mo aut̄ quieuit ab oi ope. **I**ō bñdixit dñs
diei sabbati z sc̄ificauit illū. **H**ec ibi. **I**tez
Exo. xxxj. Dixit dñs. Sabbatū meū custo-
diatis: quia signum est inter me z vos i ge-
nerationib⁹ v̄ris: vt sciatis qz ego dñs qui
sanctifico vos. **C**ustodite sabbatū meū: q̄a
sanctū est. **E**t sequit̄ ibidez. **Q**ui polluerit
illud morte moriā: z qui fecerit in eo opus
peribit aīa illius de medio populi sui. **H**ec
ibi. **E**x his ptz q̄ stricte fuit iudeis p̄cepta
obseruatio sabbati: loco cui⁹ nos ch̄riani
habem⁹ diē dñicā. **S**ed nos ch̄riani sum⁹
peiores iudeis: q̄ valde stricte seruant sab-
batū suū. **N**ā iudeus nō caperet mille floze
nos q̄ faceret vnā puā futurā i tunica sua
sz ch̄rianus caperet vnū denariū z fueret
integrā tunicā in die dñicā. **E**t iā iudei pu-
niunt terribiliter transgressores sabbati.
vt ptz **Aūe. xv.** q̄ collegit ligna in die sabba-
ti: qui fuit p̄pter hoc lapidatus: vtz **uidē.**
Sed raro vel nunq̄ tales transgressores
apud ch̄rianos puniunt̄. **S**ed si nō puniū-
tur ab hoīe: a deo puniētur hic z i futuro.
Primo hic puniūtur in tpalibus: q̄a tales
ex hoc non dītant̄: qz q̄cqd̄ lucrant̄ in tpali-
bus pdunt in sp̄ialib⁹ q̄ sunt bona aīe. **I**n-
sup ex diuina p̄missiōe captiuant̄: a rapto-
rib⁹ spoliānt̄: vel equi eoz ledunt̄ z moriū-
tur: aut vacce z dom⁹ eoz comburunt̄ vel
alia infortunia talib⁹ accidunt: z sic depau-
perant̄. **S**ecdo tales puniunt̄ in corpe: q̄a
aliqñ infirmant̄ per mensem vel duos: vel
qñq̄ cadūt z frangunt crura vel brachia:
tunc oportet eos festiuare cum potius de-
berent laborare: quia ante laborauerūt cū
festiuare debuerūt. **Q**uia fm Salomonez
per que quis peccat: per hec z torquetur.
Tertio puniunt̄ in aīa quod est maximum
qz quotiēs festū soluunt: totiēs mortaliter
peccāt: z aīam ppriam occidunt. vtz **Exo.**
xxxj. **Q**ui polluerit sabbatū: morte moriā-
tur. **N**ā tales violatores peccant in p̄fem:
cuius potētia mūdū creauit. **I**n filiū: cui⁹
sapia mūdū redemit. **I**n sp̄is sanctū: qui in
tali die missus est in mūdū. **E**x his ptz q̄
i dieb⁹ dñicis z alijs festis debet se hō ab-
stinere ab omī ope seruili, fm illud **Leuit.**

xxij. **O**mne opus seruile non facietis i eo.
Et est op⁹ seruale op⁹ mechanicū: q̄ ars di-
uidit̄ in septem scientias. vt dicit **Hugo li.**
ij. didascalon. c. **xxj.** **Q**uaz p̄ma est agri-
cultura. **E**t cōtinet in se oēm modum colen-
di terrā. **L**uius artis inuentor: p̄mus fuit
Layn. vtz **Señ. iij.** **T**ales omnes tenent
sabbatizare. **S**ed q̄uis non arant in festo:
p̄parant tñ currum vel liniūt rotas vel re-
formant aratrū: z in hoc putant se non dis-
soluere festa: qd̄ falsum est. **S**ecūda dicit̄
lanificiū: z cōtinet oia genera texendi: aut
suendi vestes: vt sunt sutores: sartores. **T**a-
les etiā debēt sabbatizare: sz sutores si nō
suūt calceos: p̄parāt tamen coriū aut deni-
grant illud: vel liniūt: vel pmittūt q̄ famu-
li eorum repetiant fotulares vt lucrentur.
Sartores etiā quāto noctes z vigile sunt
sanctiores: tanto magis laborāt: immo fa-
muli eoz vt lucrent̄ repetiant vestimenta
antiqua. **T**ales oēs peccāt mortalit̄. **T**er-
tia est armatura z cōtinet oēm modum fa-
bri factorū in ligno: in metallo. **T**ales etiā
am tenentur celebrare. **S**ed quid facit car-
pētarius si nō laborat secādo: acuit tamen
instrumenta sua: faber linit folles suas aut
cōflatoriū p̄parat in diebus dñicis. **Q**uar-
ta est nauigatio: z cōtinet oēm modū mer-
catorū emendo vendendo vel mutādo. **S**i
mercatores nō emūt aut vendūt: sedent ta-
men computādo z inspiciēdo libros suos
computationū p̄ totū diem celebrē: vt cum
socijs suis computent. **I**nter illos macella-
tores z pistores: qui pinsunt in sacris no-
ctibus: z si nō: p̄parant tñ furnū: aut secāt
ligna: aut p̄parant pastū fermentādo: aut
cribant: z putāt se in hoc nō frāgere festa.
Quinta est venatio: z cōtinet in se oēm mo-
dum piscationis aucupij z venaturam: vo-
lentes ergo in dieb⁹ dñicis ire piscatū: aut
aucupatū aut venatū frāgūt festa. **S**exta
dicit̄ medicina: z cōtinet oēm modū facien-
di electuaria. **I**git̄ illi peccant q̄ dieb⁹ dñi-
cis cōponunt spēs. **S**eptima dī theatrica
que cōtinet oēm modū ludendi: pugillandi
saltandi z currēdi. **O**mnia ista. p̄hibita sunt
dñicis dieb⁹. **S**ilr̄ etiā peccant textores
q̄uis non laborant in dieb⁹ sacris: tñ p̄pa-
rant fila z stamina: vt sint promptiores in

die sequenti: aut voluit fila in girgilla: i glo
 mo: et sic de alijs. Et etiam tales frangunt fe
 sta: et peccant. Excipiunt tamen septem casus in
 quibus licitum est aliquid operari manualiter.
 Primo in corporis necessitate. In Math. xii.
 excusavit dominus discipulos euellentes spi
 cas in die sabbati. An legitur ibidem. In illo
 tempore abiit iesus per sata. Discipuli autem eius esu
 rientes ceperunt euellere spicas et mandu
 care. Pharisei autem videntes hoc dicebant.
 Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis in
 sabbato facere. Dixit illis. Non legistis quid
 fecerat dauid quando esurijt et qui cum eo erat
 quomodo intrauit domum dei et panes propositio
 nis comedit: quos non licebat ei edere: ne
 que his qui cum eo erant nisi sacerdotibus: ut
 ptz. i. Regum. xxi. Ista fuit necessitas corpo
 ris: ergo hoc fieri licite potuit: quia non est cul
 pabile quod necessitas infert. ut ptz. xxx. q. i.
 c. ad limina. Item necessitas non habet legem. i.
 q. i. remissionem. Item necessitas facit lici
 tum et extra de reg. iu. c. q. non est. Item ne
 cessitas non subiacet legi. extra de obf. ie.
 c. siliu. Item dicit Aug. in li. de ope mona
 chorum. quod discipuli non arguuntur hic de furto
 quod secundum legem iudeorum fur non erat quod de agris
 nihil secum portabat et in agro fructum come
 dit. Sic etiam est de vuis et vinea. ut Deu
 tro. xxiii. ubi dicitur. Si ingressus fueris vine
 am proximi tui: comede de vuis quantum pla
 cuerit: et nullum offeres tecum. Et ibidem etiam
 ponitur de spicis. Secundo hoc potest fieri in
 proximi infirmitate. ut ptz. Math. xii. Dominus
 curauit hominem habentem manum aridam in die
 sabbati. An dicitur ibidem. Venit dominus in syna
 gogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam
 et interrogabant eum dicentes. Si licet sabbato
 curare: ut accusaret eum. Ipse autem dixit illis
 Quis erit ex vobis homo qui habet ouem vnā:
 et si ceciderit sabbatis in foueam: nonne tene
 bit et leuabit eam: quanto magis melior est homo
 oue? Itaque licet sabbatis benefacere. Hec
 ibi. Io. vii. Adhuc indignamini: quia totum ho
 minem saluum feci in sabbato. Unde est quod me
 dicit licite potest hominem sanare in sabbato si
 ne peccato: et opera misericordie exercere: dummodo
 teneatur regula quam ponit extra de peni. et re. c.
 cum infirmitas. Sed cur christus fecit illa in die
 sabbati: Respondet propter tria. Primo ut se do

minum ostenderet sabbati. ut Math. xii. dominus et
 filius hominis etiam sabbati. Secundo ut verum intel
 lectum illius precepti daret: quia non est cessan
 dum ab operibus misericordie: quia licet sabbatis bene
 facere. Math. xii. et Luce. vi. Quia is com
 mittit in legem: quod verba complectens contra legis
 nitent voluntatem. ut extra de reg. iu. li. vi.
 Sicut dicitur de quodam fratre minore qui alius
 religiosum per aquam baiulauit. Qui dum in
 medio fuisset quasiuit si aliquem haberet denarium.
 Qui cum diceret sic. Ille dixit. Non licet mi
 hi pecuniam portare. Et sic eum ad aquam pie
 cit. Sed hec non fuit intentio regule sue. De
 quibus ait apostolus. Cauteriatam habentes sciam.
 Tertio ut plures homines audientes eum et vi
 dentes edificaret. Lu. xiiij. Cum curasset mu
 lierem quam habuit spiritu infirmitatis annis
 xviii. et erat inclinata: nec poterat sursum
 respicere. Quam cum curasset Iesus: archiepiscopus
 nagog dicebat turbe. Sex sunt dies in quibus
 oportet operari. In his ergo venite et curamini.
 Tertio in ecclesie utilitate. unde Math. xii.
 Christus posuit exemplum de sacerdotibus qui facie
 bant omnia que necessaria erant in templo in die
 sabbati: et tamen sine crimine fuerunt apud eos.
 Sic excusantur illi qui arant vel laborant pau
 peribus: aut qui dirigant in puis solennitatibus:
 aut ecclesie aut civitati preparatione pontium
 aut murorum: et sic de alijs. Quia secundum Guil
 helmum qui dicit. Non credo quod dominicis diebus
 vel precipue in maioribus solennitatibus scilicet bea
 te Marie virginis et apostolorum liceat id fieri.
 De ceteris autem festiuitatibus et diebus feriat
 pasche: penthecostes: quo ad hoc credo quod
 liceat sequi consuetudinem regionis: quam scit
 episcopus loci et non reprobatur. Si autem dubitatur:
 utrum si episcopus sciat talia et sustineat recurrere
 debet sacerdos loci ad episcopum: ut super hoc ra
 tificetur ab eo. Ad hoc autem quod talia licite susti
 neantur oportet quod non reuocentur laborantes
 ab audiendo diuina que tenent audire. Et quod prin
 cipaliter talia fiant propter deum: non propter af
 fectum carnalem aut spem remunerationis
 terrene. Et quod necessitas paupertatis hoc vi
 deatur exigere cui fit. Idem est de ministris
 ecclesie pauperibus presertim qui redditus non
 habent in lignis et lapidibus. Ita tamen quod
 labor non perueniat ad multam fatigationem
 et tedium ex diuturnitate laborandi. Qui cum

Preceptum Tertium

E hmōi festa representant quietez eterne patrie z delectationē: non credo q̄ debent in eis laborare p̄ totā diē vel vsq̄ ad nimiam fatigationē: vel vt p̄pter hunc laborem dimittant audire missam: q̄z dimittere illud ad qd̄ tenent̄ p̄pter id ad qd̄ non tenent̄: est pctm̄. Hec Joānes in summa cōfessionū. Sed cōsulendum esset sacerdotib⁹ ne hoc facerēt: q̄z Mach. xviij. dī. Ne homini illi per quem scandala fiūt. Quia si hoc sacerdotes permittunt facere: laici facilliter inducunt ad faciendū sicut dicentes. Si hoc sacerdotes permittūt facere: cur nos non possum⁹? Quarto pōt fieri in supioris potestate. Vñ Joān. viij. Dñs mandauit circūcisionē fieri in sabbato: nec p̄ hoc soluebatur lex moysi: cuz ipse esset dñs sabbati. Idem est si papa vel ecclesia hoc permitteret. Is nō peccant qui capiūt alleca in diebus dñicis. vt patet extra de ferijs. c. licet vbi legit̄. Licet tam veteris q̄ noui testamenti pagina septimū diem ad humanam quietē sp̄cialiter deputauerit z tam euz q̄ alios dies maiestati altissimi deputatos: necnō natalicia sctōz martyz ecclia decreuerit obseruanda: z in his ab omni opere seruilī cessandum. Et infra. Indulgem⁹ vt liceat parrochianis vris diebus dñicis et alijs festis p̄ter q̄ in maiorib⁹ anni solennitatibus si alleca terre se inclinauerint: eoz captioni ingruente necessitate intendere: ita q̄ post factā capturā ecclesijs circūpositis z chy paup̄ibus cōgruā faciant portionem. Hec ibi. Sed dubitat̄: quōd ecclesia pōt dispensare in p̄cepto diuino. Respondetur dupliciter. Primo q̄ ista non est legis dispēsatio: sed potius interpretatio: q̄z ecclesia habet diuinā legem interpretari q̄lit̄ debeat intelligi. Scdo q̄z ecclia in suis statutis vtiq̄ instinctu sp̄s sancti. vtz. xxv. q. j. ca. violatores. Cū ergo p̄cepta sunt data a deo: sic ecclia sic aucte z instinctu sp̄s sancti pōt in quibusdaz reuocare p̄pter necessitatem hoim: non tamen sunt excusati alij piscatores q̄ piscant̄ festiuis diebus: sicut multi vagi faciūt. Quinto pōt fieri in defensione cōitatis. Is scribit̄. xxij. q. viij. ca. Si nulla viget. vbi dī. Si viget necessitas p̄ defensione patrie vel legū paternaruz

nullo tpe ē belloz p̄paratiōi parcēdū. Sic legit̄ Mach. ij. q̄ illi scti machabei q̄rum aliq̄ p̄miserunt se interfici a nō vellent bellare sabbatis: postmodū alij p̄habita deliberatione dixerūt. Omnis hō qui venit ad nos ad bellandū in die sabbati pugnemus aduersus eū z nō moriamur sicut frēs nostri. Sed tñ nō sunt excusati q̄ vadūt cū balistis ad sagittandū colūbas aut aues pro lucro. Sexto p̄pter rei necessitatē: vt si domus incēderet posset extingui: z sic de alijs Dicit Joānes i summa cōfessionū. Credo inq̄t si iacentibus in agris bladīs z segetibus aut fenis in pratis: z imineat tēpestas aut pluuia q̄ corūpat aut deteriozet multū: tūc dñi rex nō sunt p̄hibendū ea remouere z indēnitati sue p̄cauere: non tñ sunt excusati barbitōfores aut sufferatores egrū: nisi hoc fecerint propter necessitatē qui bus hmōi opa impendūt. Si aut̄ faciūt p̄pter questū improbū lucrandi: nō p̄nt excusari. Item peccant molendinarij terentes frumenta in molendina ad ventum z ad aquā sine magna necessitate. De molendinis aut̄ q̄ trahunt̄ per iumēta credo q̄ debent quiescere dieb⁹ feriatis: cum fm̄ legē nō solū hoies sed etiā iumēta debēt quiescere in sabbato: vtz Exo. xx. In alijs autem molendinis ad ventū z ad aquā in necessitate: seruāda est cōsuetudo regiōis nō p̄hibita a platis: cū absq̄ magno ope hominis possint expleri. Itē peccant cursores z viatores qui pro pecunia vadūt: cū fm̄ legē dei nō poterant ire in sabbato ultra mille passus qd̄ dicebat̄ iter sabbati. vtz Act. j. nisi sit magna necessitas. Septimo potest hoc fieri p̄pter opis medietatē: vt cū op⁹ qd̄ q̄s agit est valde parū. Alij oēs mortali ter peccant z grauiter. Cui⁹ exēplū ptz in legēda scti ypoliti: q̄ bubulcus qdam noie petrus: cuz in festo bte marie Magdalene plaustrū iunxisset: z boues sequētes sbis maledictis vigeret: protinus boues z aratru a fulmine assumit̄: z ipse Petrus q̄ imprecatus fuerat atrociori torquebatur supplicio. Nam ignis eū arripuit adeo q̄ carnis z neruis tibiē z crurib⁹ consumptis ossa paterēt: z ipsa tādē tibia a sua cōpage penit⁹ soluebat̄. Tūc ille eccliaz beate vir-

Agntis accedēs tibiā ipām in quodam foras mine ipsius ecclie abscondit & btām virginem lachrymis & p̄cibus pro sua liberatiōe rogabat. Et ecce nocte q̄daz btā virgo sancto p̄posito: vt petrū sanitati p̄stine restitueret impauit. Statimq; sc̄tus p̄positus tibiā de foramine accipiens in loco suo q̄si surculū arbori in momento inseruit. In q̄ visione tantos dolores sensit: vt suis clamoribus totā familiam excitaret. Qui surgentes & lumē accendētes: cuz duo crura & duas tibiās h̄re p̄spiciūt. Sed deludi putantes ipm̄ itēx cōtrectabāt vt bona membra ipm̄ habere cōspicerēt. Qui iuxta eum stantes integra mēbra h̄re cōspiciunt.

Sabbata sanctifices.

Secūdi qui peccāt p̄tra hoc p̄ceptum sunt q̄ emūt & vendunt in dieb⁹ dñicis & alijs festis q; dñi extra de ferijs. **C**ōs dies dñicos a vespe in vesperū cuz om̄i veneratione decreuimus obseruare & ab omni illicito ope abstinere: vt mercata in eis minime fiāt. **H**ec ibi. Itē directe faciūt p̄tra hoc p̄ceptū. Sabbata sanctifices. **I**tem Exo. xxxi. Qui polluerit illud morte moriā: & qui fecerit in eo opus seruile: peribit anima illius de medio populi sui. **N**am legē Num. xv. Factū est cuz essent filij israel in solitudine: & inuenissent hominem colligentē ligna in die sabbati obtulerunt eū Moysi & Aaron & vniuerse multitudini: & recluserūt eū in carcerē nescientes quid de eo facerent. Dixitq; dñs moysi. **M**orte moriā hō iste. **O**bruat eū ois populus lapidib⁹ extra castra. **C**ūq; eduxisset eū foras: obruet eū lapidib⁹: & mortu⁹ est sicut p̄ceperat dñs. Sed nūquid est magis pctm̄ emere aut vendere in festis ex cupiditate: quā colligere ligna ex necessitate sua? **Q**uerit ergo vtrū emere aut vēdere in diebus dñicis aut in festiuitatib⁹ sanctorum sit semp̄ pctm̄ mortale aut violatio sabbatorū an non? **U**bi dñi q̄ sic: p̄pter auctoritates sup̄ius allegatas: quia est cōtra p̄ceptū ecclie. Ergo est mortale pctm̄. **I**n p̄trarium est necessitas: quia nō est culpabile quod necessitas infert. vt ptz. xxxiiij. q. i. ca. ad legitimam. **I**tem necessitas non habet legē. i. q. i. remissionem. **I**tem neces-

sitas facit licitū qd̄ nō est licitum. extra de reg. iij. qd̄ non est. **I**tem necessitas nō subiacet legi. extra de obseruatione ieiuniorū c. cōsiliū. **A**d hanc questionē respōdet magister Aug⁹ de anchna sup̄ adat. dicens q̄ q̄stio est dubia p̄pter illud qd̄ dñi de ple. dñi. iij. Ieiunia. **I**n die dñica nihil aliud agēdū est nisi deo vacādū. **E**t subdit. **A**ula opatio in illa sc̄ta die agat: nisi solū hymnis & canticis sp̄ualibus illa dies trāsigat. **S**ciendū est vt dicit quidaz doctor q̄ tenere for̄ dieb⁹ festiuis & dominicis tripliciter contingit fieri. scilicet.

Causa inuitabilis necessitatis.

Causa cupiditatis.

Causa naturalis vtilitatis.

Primo causa inuitabilis necessitatis. **C**ōtingit eīm quinq; consideratis cōditiōib⁹ tēporū p̄sonarū ac negociorū qd̄ nisi fieret forū die dñica vel festiua in emendo vel vendendo res aliquas magnū detrimentū impetrarent p̄dicte p̄sone: q; forte sunt artifices: vñ alijs dieb⁹ eorū artificijs eos oportet intēdere: vt victū & vestitū pro eis & p̄ illis q̄z curā h̄nt impendant. **E**t tales ex q̄ missam audiūt: & horā aliquā deputāt ad vacādū cultui diuino a pctō p̄nt excusari potissime si in talib⁹ operibus mens eorū nō multū a diuino distrahat seruitio. **H**ec ille doctor. **D**icit Joānes in summa confessio. titulo de ferijs. q. xij. allegans glosam. extra de ferijs. c. oēs. sup̄ vbo mercatum: dicens. **S**i aliquis hoc facit pro sua necessitate aliquādo non cōsuetudinarie non credo q̄ peccat mortaliter. **S**c̄do pōt fieri causa cupiditatis. **S**cribit eīm Eccl. i. q̄ peccatori dedit deus curā sup̄flua & afflictionē animi: vt p̄ noctē non requiescat et cuncti dies eius dolorib⁹ pleni sint. **T**alibus eīm quib⁹ nō sufficit tēpus ad vendendū & emēdum rōne anxietatis & cupiditatis peccatū est emere aut vendere dominica die: q; cupiditas cum charitate stare nō pōt: immo cum auget cupiditas diminuitur charitas: vt dicit Augusti. **I**dem dicit Joā. in summa cōfessio. vbi. s. dicens. **S**i aut hoc ducit in cōsuetudinē: aut hoc facit ex improba cupiditate lucrandi: sicut faciunt mercatores: qui p̄pter frequentanda